

О.І. Павлов, д-р екон. наук, професор
Одеська національна академія харчових технологій

ТЕНДЕНЦІЇ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

У статті визначено взаємозв'язок між простором та сільськими територіями як природними та соціально-просторовими утвореннями. Охарактеризовано сутність, фактори просторового розвитку сільських територій та тенденції їх прояву у розрізі різновидів цих природних та соціально-просторових утворень. Доведено, що виявлені тенденції просторового розвитку мають бути враховані при розробці стратегії та політики розвитку сільських територій.

Ключові слова: просторовий розвиток, рівні сільських територій, різновиди сільських територій, сільські території, тенденції просторового розвитку сільських територій, типи сільських територій, фактори просторового розвитку.

Постановка проблеми. З розвитком науки, техніки та суспільства розширилися змістовні межі поняття «простір», яке активно використовується як у філософії, географічній, природничих науках, так і в гуманітарних галузях наукових знань. З введенням у науковий обіг у 1970-х роках понятійного конструкту «просторовий розвиток» актуалізувалась проблематика, пов'язана з дослідженням секторних, сферних, функціональних, інформаційних зв'язків між територіальними утвореннями, розташованими у просторі. Це, у свою чергу, сприяло активізації наукового пошуку у напрямі інтеграції різних видів простору – географічного, економічного, екологічного, соціального, культурного, етнічного, політико-правового, ментального, що знайшло свій прояв в утвердженні у суспільній свідомості та соціальній практиці двох взаємопов'язаних парадигм сучасності – ноосферної та сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Генезис простору як наукової категорії, суміщення різних видів простору в умовах глобалізації надало поштовху до налагодження міждисциплінарних зв'язків, імплементації в географічну науку методів економічної, історичної, соціологічної та інших наук й навпаки використанню суміжними науками пізнавальної інструментарію географії. Внаслідок цього в наукових дослідженнях все активніше застосовується просторовий підхід, що

знайшло свій відбиток в публікаціях не тільки географів, а й економістів. Так, поряд з працями, присвяченими визначенню сутності категорії «простір» (Л.Г. Руденко, Є.О. Маруняк), характеристиці просторової організації географічних комплексів (О.Г. Топчієв), просторової системи як певної цілісності (В.А. Поповкін), розробці концепції природно-господарських територіальних систем (Г.І. Швебс), останнім часом з'явилися публікації економістів, в яких висвітлюються питання просторового розвитку регіонів (В.М. Василенко, П.В. Гудзь), управління сталим розвитком просторових систем (Н.В. Павліха). Разом з тим, як зазначає Л.Г. Руденко [1, с. 5], підвищеної уваги з боку науковців заслуговує територіальність, конкретна прив'язка дослідження до певної території, що є однією з найважливіших ознак географічної науки.

В цьому сенсі прикладного значення набувають дослідження, в яких висвітлюються різні аспекти просторового розвитку сільських територій. Серед вітчизняних географів значні наукові здобутки в цьому напрямі має М.О. Барановський [2, 3]. Комплексному розгляду цих питань присвячено наші монографії та публікації в періодичних виданнях [4, 5, 6, 7]. Значний вплив на дослідницькі практики вітчизняних вчених здійснили публікації російського географа Т.Г. Нефьодової, в яких йдеться про такі тенденції розвитку сільського простору як стиснення, фрагментація та поляризація [8, 9].

Формулювання цілей статті. З огляду на викладене, метою дослідження є визначення сутності й факторів просторового розвитку сільських територій, тенденцій їх прояву у розрізі різновидів цих природних та соціально-просторових утворень.

Виклад основного матеріалу досліджень. Виявлення тенденцій просторового розвитку сільських територій набуває наукової актуальності в умовах формування важливого напрямку сучасної конструктивної географії – геопланування, зорієнтованого на географічне впорядкування територій різного масштабу, на покращення територіальної організації життєдіяльності населення на всіх геопросторових рівнях [10, с. 9]. Якщо прийняти до уваги масштабність сільських територій як однієї з двох територіальних підсистем суспільства, важко переоцінити практичну значущість цієї проблеми, яка пов'язана з гарантуванням продовольчої безпеки країни, формуванням сприятливого життєвого середовища на селі, збереженням селянства як носія української ідентичності та державності, здійсненням соціального контролю над майже 80 відсотками держаної території.

Осягненню просторового розвитку сільських територій передують розуміння поняття «простір» в географічній науці. Геопростір

визначається географами як підпростір реального тривимірного фізичного простору, множина географічних об'єктів, які мають своє місцеположення, та множину відношень між ними (О.Г. Топчієв), як сукупність відносин між географічними об'єктами, що розташовані на конкретній території (геоторії) та розвиваються у часі (Е.Б. Алаєв). Між простором та сільськими територіями існує тісний взаємозв'язок. Сільські території об'єднують економічну, соціальну та екологічну складові, які в свою чергу, поділяються на такі елементи, як населення, поселення, виробничо-господарський комплекс, інфраструктура, землі сільськогосподарського та іншого призначення, природне середовище, властивості яких розкривають їхню сутність і визначають певні функції, що здійснюється не тільки у часі, а й у просторі.

Сільські території, як і будь-який інший матеріальний об'єкт, локалізовані у просторі й ідентифікується через такі просторові параметри як площа, протяжність, компактність, конфігурація. Простір виступає певним вмістилищем, в якому розміщені сільські території. В цьому сенсі сільські території постають як сегмент простору в його фізичному, біотичному та антропному вимірах. Інакше кажучи, це руральна (від англ. rural – сільський) частина фізичного простору, в межах якого розвиваються представники рослинного, тваринного світу і людина як біосоціальна істота. Займаючи певну частину простору, сільські території тим самим уречевлюють його, наділяючи природними та суспільними характеристиками. До перших з них відносяться природні ресурси та природні умови. Суспільні характеристики визначаються здатністю території виступати просторовим базисом для розміщення населення, виробничих, соціальних та інших об'єктів. Звідси ідентифікація сільських територій як природних та соціально-просторових утворень, а також як фізичної території, географічного простору, антропогенного ландшафту або природного ландшафту, зміненого людською діяльністю через господарське освоєння простору.

За своїм масштабом, розміром та величиною сільські території поділяються на базовий, районний, регіональний та загальнодержавний рівні, які співвідносяться між собою за принципом «матрьошки». Перші два з них утворені законодавчими актами держави, регіональний рівень є сукупністю районних рівнів, а загальнодержавний складається з сільських територій регіонального рівня. Кількість сільських територій базового рівня співпадає з кількістю сільських населених пунктів, районного – адекватна числу адміністративних районів, регіональних – областей.

Сільські території класифікуються на певні типи за такими критеріями: режим використання території (високо, середньо, недостатньо інтенсивний); ступінь розвиненості (високо, середньо, недостатньо розвинені, депресивні, деградаційні); ступінь ресурсозабезпеченості (високо, середньо, недостатньо забезпечені); галузева спрямованість (сільськогосподарська, промислова, транспортна, будівельна, сервісна); функціональна складність (моно-, бі-, поліфункціональні); адміністративний статус (центри сільрад, такі, що не є центрами сільрад, підпорядковані містам); географічна доступність (доступні, недостатньо, важко доступні); інвестиційна привабливість (достатньо, недостатньо привабливі, непривабливі); рівень господарської освоєності (високо, середньо, недостатньо освоєнні); ступінь техногенної забрудненості (екологічно чисті; відносно екологічно чисті; техногенно забруднені); рівень урбанізованості (урбанізовані; урба-руральні; руральні); ступінь етнічної складності (моно-, бі-, поліетнічні) тощо.

Сільські території диференціюються на наступні різновиди: власне сільські (типово аграрні) території; перехідні, «змішані» території (сільські урбанізовані зони й ареали та «аграрні міста»); території зі спеціальним режимом функціонування (оздоровчо-рекреаційні, прикордонні, гірські).

Позиціонування сільських територій як полімасштабних, різнотипових і різновидових природних та соціально-просторових утворень в контексті просторового розвитку свідчить про різноплановість та різноспрямованість цього розвитку.

На процес розвитку сільських територій впливає сукупність факторів, що мають різну природу, серед яких Т.Г. Нефьодова [8] виділяє три основні: природні умови та природні ресурси; економіко-географічне положення та етнічний склад населення. Два перші з вказаних факторів відповідають першій групі факторів П. Кругмана [11, с. 38], визначених ним як фактори «першої природи» (забезпеченість природними ресурсами та географічне положення, які існують незалежно від діяльності людей). До факторів «другої природи» цей автор відніс переваги, що створені людською діяльністю (висока щільність населення; людський капітал; інститути, що сприяють покращенню підприємницького клімату, мобільності населення, розповсюдженню інновацій та ін.).

По суті один з факторів «першої природи», а саме фактор забезпеченості природними умовами і природними ресурсами (рельєф, клімат, сільськогосподарські землі, лісові, водні, фауністичні ресурси, природна зональність тощо) відіграє суттєву роль в просторовому розвитку сільських територій. В результаті поєднання цих штучних умов та ресурсів

з людською працею та капіталом протягом певного історичного часу в географічному просторі сформувалися агроландшафтний та рекреаційний типи ландшафтів, які співіснують та взаємодіють з природними ландшафтами. Посилаючись на концепцію «поляризованої біосфери» Б.Б. Родомана [12] можна визначити в якості однієї з тенденцій просторового розвитку сільських територій тенденцію поляризації ландшафтів. Згідно цієї тенденції агроландшафти переважають на типово сільських (аграрних) територіях, а рекреаційні – на оздоровчо-рекреаційних територіях, а між ними, як власне й між сільською та міською територіальними підсистемами суспільства, розміщені природні ландшафти, які виконують роль буферних зон, що відвертають екологічно небажанні сусідство та контакти.

Інший фактор «першої природи» вказує на місцезположення сільських територій у просторі, тобто – центральність, напівпериферійність, периферійність, глибинність розміщення по відношенню до географічних координат, міст, транспортних магістралей, технополісів, науково-виробничих комплексів, ресурсних джерел тощо. Місце як елемент простору визначає розміщення сільських територій в ньому відносно інших матеріальних об'єктів. Зв'язок місця з територією знаходить свій прояв в тому, що воно є конкретною точкою території. Звідси – сприйняття місця не просто як частини фізичного простору. Воно асоціюється з певними соціальними групами, відповідним статусом, ментальністю, моделями поведінки тих чи інших представників сільського соціуму. Отже, місцезположення сільських територій свідчить про дію тенденції фрагментації сільського простору. Так, сільські урбанізовані зони й ареали, значну частину оздоровчо-рекреаційних територій що територіально розміщені в ареалі впливу великих міст та міських агломерацій, можна визначити як центральні території, деяку частину типово сільських (аграрних) територій як полупериферійні, а їх переважну більшість, прикордонні та гірські території як периферійні.

Що стосується факторів «другої природи», то вони мають відношення до великих міст, а в сільській місцевості проявляється у вигляді ефекту опосередкованої дії.

Питання про взаємодію факторів «першої природи» та «другої природи» у просторі є предметом наукового інтересу географів та економістів: від Й.Г. фон Тюнена (теорія сільськогосподарського штандорту), В. Кристалера і А. Льоша (теорія центральних місць) й до І. Валлерстайна та Ф. Броделя (світ-системна концепція).

У світлі зазначених теорій та концепцій сільський простір не тільки не є центром генерації нових ідей та інновацій, але і не виконує роль їх трансформатора й навіть місця впровадження сучасних технічних та технологічних рішень. Всупереч загальній світовій тенденції глобалізації наукових, соціальних, економічних, інформаційних зв'язків, простір розвитку сільських територій України залишається поза межами впливу сучасних досягнень світової цивілізації й маргіналізується.

Дія фактору «другої природи» на розвиток сільського простору отримала свій прояв у вигляді його урбанізації, яка для більшості сільських територій має негативні наслідки у вигляді міграції сільського населення у міста, внаслідок якої у сільській місцевості посилюється депопуляція, відбуваються обезлюднення населених пунктів, деградація сільськогосподарських земель. Поглиблюється прірва між містом і селом за рівнем їх соціально-економічного розвитку, зростає нееквівалентний обмін між сільським господарством і промисловістю. Прискореними темпами відбувається виснаження ресурсного потенціалу сільських територій (у кращому випадку він концентрується у «полюсах» або «точках» зростання). У приміській зоні здійснюється пряма експансія міста, яке дедалі більше поглинає село. Таке «проникнення» міста, у вигляді його просторового зрощення з приміськими селами, є ознакою прояву тенденції стиснення сільського простору, яка має різні наслідки для тих чи інших сільських територій.

Проте, не слід перебільшувати вплив урбанізації на просторовий розвиток сільських територій. Так, за нашими розрахунками [5, с. 253], 371 місто України (80,65 %) від загальної кількості має населення до 50 тис. осіб, 37 – від 100 до 500 тис. осіб і тільки 8 – понад 500 тис. осіб. Найбільшу частку (34,56 %) складають міста з чисельністю мешканців від 10 до 20 тис. осіб, які мають статус міст районного значення. У сфері впливу середньостатистичного міста України перебуває 30813 осіб сільського населення, а в Донецькій і Луганській областях – 7907 та 8043 особи відповідно. За іншими нашими даними [13, с. 25], на одне місто в середньому припадає 62 села, а на одне велике місто – 632 села. Для порівняння: в зоні впливу м. Львів перебувають три приміські райони (Жовківський, Пустомитівський, Яворівський) з загальною кількістю сіл – 394, в яких проживає 234,9 тис. сільського населення. Більшість сільських територій регіонального рівня є «відцентрованими»: руральна складова середньостатистичного регіону представлена 19 районами й 1138 селами. Адміністративними центрами районів є переважно малі міста та селища,

значна частина яких руралізувалася й не здатна виконувати функції опорних центрів розселення та обслуговування.

Усі перелічені фактори впливу на просторовий розвиток сільських територій слід віднести до зовнішніх. На наше переконання, більшої уваги заслуговують фактори внутрішні, які вказують на характер взаємодії і взаємозв'язків між структурними компонентами цих природних та соціально-просторових утворень. Передусім вони визначають тенденції розвитку сільських територій.

Концептуальною основою виявлення внутрішньосистемного прояву тенденцій розвитку сільського простору виступає теорія територіальної організації суспільства, згідно з якою внутрішня структура сільських територій, що представлена взаємодіючими між собою їх економічною, соціальною та екологічною складовими, характеризується тенденцією інтеграції природно-середовищної, антропоної, розселенської та господарської складових простору на противагу тенденції диференціації, яка домінує у взаємовідносинах різновидів цих природних та соціально-просторових утворень. Індикаторами цієї взаємодії є економічна щільність простору, що характеризує рівень господарського освоєння території та зайнятості сільського населення, його добробут, щільність населення, ступінь насиченості сільського простору об'єктами соціально-культурного та комунально-побутового призначення, стан природних й передусім земельних ресурсів. Як правило, між цими індикаторами існує тісний взаємозв'язок: у приміських селах найвищими є не тільки економічна щільність та щільність населення, а й рівень виробництва валової сільськогосподарської продукції та у розрахунку на одну особу. Разом з тим, економічне зростання не завжди має своїм наслідком захист природного середовища та покращення рівня та якості життя сільського населення. Внаслідок цього із 490 адміністративних районів позитивне значення показника природного приросту сільського населення мають лише 19 (3,9 %) [3, с. 18–21], майже їх третина характеризується складною ситуацією у демографічно-поселенській сфері й низьким рівнем доступності до базових життєвих умов і споживчих послуг [14, с. 191–219]. Співставлення узагальнених показників просторового розвитку сільських територій у розрізі їх структурних складових свідчить про тенденцію їх деградації. Проте ця тенденція має різний ступень прояву у розрізі тих чи інших різновидів сільських територій. Більшою мірою вона притаманна типово сільським (аграрним) територіям. І це не зважаючи на те, що саме тут на родючих ґрунтах розміщені найбільш великі агрохолдингові компанії, які спеціалізуються, як правило, на вирощуванні технічних

культур, що приносить їх володарям великі прибутки. Оскільки місцем реєстрації цих компаній є міста, то й частина прибутку надходить до міських бюджетів, а сільські громади позбавлені фінансової підтримки. Індивідуальний сектор, представлений дрібними товаровиробниками, що виробляють майже половину сільськогосподарської продукції за відсутності державної підтримки та кооперативних зв'язків, є неконкурентним, а тому не може виступати економічною базою сільського буття.

Території перехідного типу – сільські урбанізовані зони й ареали та «аграрні міста» мають різні траєкторії розвитку. Перші з них поступово перетворюються на просторовий сегмент міської агломерації, виконуючи при цьому функцію забезпечення міста продовольством, яка з часом буде згасати. «Аграрні міста», внаслідок закриття переробних підприємств, фактично перейшли в розряд сільських населених пунктів.

З територій зі спеціальним режимом функціонування більш прогнозованим та перспективним є просторовий розвиток оздоровчо-рекреаційних територій. Ті з них, що перебувають в зоні впливу регіональних або курортних центрів мають такий самий характер змін, як і території приміської зони, але з іншою функціональною спрямованістю. Деякі оздоровчо-рекреаційні території мають переваги перед іншими територіями як місця інтеграції природних, рекреаційних, земельних і людських ресурсів, які використовуються в підприємницьких цілях. Майбутнє прикордонних територій багато в чому визначається ступенем їх участі у євроінтеграційних структурах. Найбільш уразливими серед цього різновиду сільських територій є гірські території через обмеженість ресурсів, відсутність державної підтримки та просторову ізоляваність.

Висновки. В процесі проведеного дослідження враховано тенденцію інтеграції різних видів простору, яка формує системне уявлення про функціонування об'єктів, розміщених в просторових межах. Особливого значення врахування цієї тенденції набуває щодо визначення просторового розвитку територіальних об'єктів, які мають складну структурну будову, до яких належать сільські території.

Сутність просторового розвитку сільських територій проявляється у взаємозв'язках та взаємовідносинах їх економічної, соціальної та екологічної складових в процесі виконання функцій цими природними та соціально-просторовими утвореннями.

Виявлені в процесі функціонування сільських територій тенденції їх просторового розвитку набувають своєї специфічності, конкретизації та уточнення у розрізі тих чи інших різновидів. Це свідчить про

різноманітність, різноплановість та різноспрямованість прояву тенденцій просторового розвитку сільських територій.

Теоретичне значення отриманих результатів дослідження полягає у розширенні уявлення про розвиток сільських територій як просторового утворення, про взаємозв'язок простору та території. Виявлені тенденції просторового розвитку сільських територій можуть бути враховані при розробці загальнодержавної та локальних стратегій розвитку сільських територій, виробленні та реалізації відповідної політики.

Перспективи подальших наукових розробок у зазначеному напрямі, на наш погляд, мають бути пов'язані з розробкою методології просторового та територіального розвитку, обґрунтуванням концептуальних засад просторового розвитку, визначенням просторових зрушень у територіальній системі «місто-село» та у врахуванні їх впливу на процес сталого розвитку України.

Бібліографічний список: 1. Географічна наука в нових соціально-економічних умовах розвитку України: вступне слово Л.Г. Руденка (за матеріалами наукового семінару) // Укр. геогр. журн. – 2011. – № 1. – С. 3–37. 2. Барановський М.О. Демографічні і розселенські зміни у розвитку сільських територій України / М.О. Барановський // Екон. та соціальна географія: [наук. зб.] / Ред. кол.: С. І. Іщук (відп. ред.) та ін. – 2011. – Вип. 1 (62). – С. 65–73. 3. Барановський М.О. Просторові аспекти трансформації сільських територій України / М.О. Барановський // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Сучасні проблеми розвитку сільських територій: [зб. наук. пр.]; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів: Ін-т регіональних досліджень НАН України. – 2011. – Вип. 6 (92). – С. 17–25. 4. Павлов А.И. Идентификация и классификация сельских территорий: теория, методология, практика: монографія / А.И. Павлов. – Одесса: Астропринт, 2015. – 344 с. 5. Павлов О.І. Сільський розвиток в Україні: теорія, практика, політика, управління: монографія / О.І. Павлов. – Одеса: Астропринт, 2008. – 208 с. 6. Павлов О. Сільський розвиток: об'єктність, просторові межі та суспільне призначення / О. Павлов // Економіка України. – 2011. – № 8 (597). – С. 78–89. 7. Павлов О.І. Структурні зрушення у територіальній системі «місто-село» та їх врахування в управлінській діяльності / О.І. Павлов // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Економічний простір України: регіоналізація та інтеграція в умовах суспільних трансформацій [зб. наук. пр.]; редкол.: Є.І. Бойко (відп. ред.). – Львів: Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2011. – Вип. 1 (87). – С. 210–216. 8. Нефедова Т.

Пространственные контрасты сельской местности / Т. Нефедова [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.strana.oz.ru/2012/6/prostranstvennye-kontrasty-selskoj-mestnosti>

9. Нефедова Т. Сельская Россия: пространственное сжатие и социальная поляризация / Т. Нефедова [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.polit.ru/lectures/2010/08/05/countigside.htm/>

10. Топчієв О.Г. Методологічні засади геопланування регіону / О.Г. Топчієв, А.М. Шашеро, Д.С. Мальчикова // Укр. геогр. журн. – 2010. – № 1. – С. 23–31.

11. Krugman P. Geography and Trade / P. Krugman. – Cambridge, MA: MIT Press, 1991. – 476 p.

12. Родоман Б.Б. Поляризованная биосфера: сб. статей / Б.Б. Родоман. – Смоленск: Ойкумена, 2002. – 336 с.

13. Павлов О.І. Ідентифікація сільських територій як периферійних: теорія та практика / О.І. Павлов // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Пріоритети та механізми соціально-економічного розвитку сільських територій: [зб. наук. пр.]; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів: Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2013. – Вип. 6 (104). – С. 20–27.

14. Теорія, політика та практика сільського розвитку / За ред. О.М. Бородіної, І.В. Прокопи. – Київ: Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2010. – 376 с.

А.И. Павлов. Тенденции пространственного развития сельских территорий Украины. В статье определена взаимосвязь между пространством и сельскими территориями как природными и социально-пространственными образованиями. Охарактеризованы сущность, факторы пространственного развития сельских территорий и тенденции их проявления в разрезе разновидностей этих природных и социально-пространственных образований. Доказано, что выявленные тенденции пространственного развития должны быть учтены при разработке стратегии и политики развития сельских территорий.

Ключевые слова: пространственное развитие, разновидности сельских территорий, сельские территории, тенденции пространственного развития сельских территорий, типы сельских территорий, уровни сельских территорий, факторы пространственного развития.

A.I. Pavlov. The trends of spatial development of rural territories of Ukraine. The subject of the study is to determine the relationship between space and rural territories both natural and socio-spatial formations and identify trends of spatial development of rural territories. Objective – based on the use of theoretical and methodological foundations of economic and geographical sciences to characterize the nature and spatial factors of rural development and

trends in the context of their display varieties of natural and socio-spatial formations. To achieve the goal of research in the theory used agricultural banners J. H. von Thunen's theory of central places B. Krystalera and A. Lesch, world system concept, the concept of factors "first nature" and "second nature" P. Krugmana, "polarized biosphere" B. Radomana theory compression space T. Nefedova et al. In the process of identifying trends of spatial development of rural territories applied general scientific and special methods. Thus, using the method defined structural system structure object of research, the relationship between the components of rural territories. Modeling methods and typologies helped identify varieties and types of rural territories. Using structural-functional method possible to determine the basic functions of the natural and socio-spatial formations. During the study takes into account the trend of integration of different types of space that forms a systematic picture of the functioning of objects placed in space limits. Of particular importance incorporation of this trend gets to determine the spatial development of local facilities, which are complex block structure, which include rural territories. The essence of spatial development of rural territories manifests itself in relationships and relationships of their economic, social and environmental components in the performance of the functions of these natural and socio-spatial formations. Discovered in the operation of rural spatial development trends become its specificity, specificity and clarification in the context of certain varieties. This demonstrates the variety, diversity and diverging trends display of spatial development of rural territories. The theoretical significance of the research results is the expansion of the development of rural territories as spatial formations, the relationship of space and territory. The practical significance of the identified trends of spatial development of rural territories is related to guaranteeing food security, create a positive living environment in rural territories, preservation of the peasantry as a carrier of Ukrainian identity and statehood exercise social control over nearly 80 percent of state territory. The tendency of spatial development of rural territories can be taken into account when developing national and local strategies for rural development, formulation and implementation of policies.

Key words: factors of spatial development, levels of rural territories, rural territories, spatial development, trends of spatial development of rural territories, types of rural territories, variety of rural territories,.